

saları ile ele alan bir çalışmasıdır (Necef 1355, 1374; Beyrut 1417/1997; Beyrut, ts.). 7. *Menba'u'l-hayât*. Vefat etmiş bir müctehidi taklit etmenin cevâzına dairdir (Bağdat 1384/1929). 8. *Nûrû'l-envâr*. Dördüncü imam Zeynelâbidin'e izâfe edilen dua mecmuası *eş-Şâhîfetü's-Seccâdiyye*'nin şerhi olup Mîr Dâmâd'ın *Hâşiyetü's-Şâhîfetü's-Seccâdiyye*'si ile birlikte basılmıştır (Tahran 1317; Tebriz, ts.; Muhammed b. Hüseyin el-Ca'bî'nin *Hadikatü'l-hilâliyye*'si ile birlikte Tahran 1317). 9. *Hâşiyetü'l-Câmî*. İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye*'sine Abdurrahman-ı Câmî'nin *el-Fevâ'idü'z-zîyâ'iyye* adıyla yazdığı, ancak daha çok şârihinin lakabıyla tanınan şerhin hâşiyesi olup birçok defa basılmıştır (Tahran 1268, 1277, 1293; Tebriz 1280, 1296). 10. *Zehrû'r-rebî'*. Müellifin kendi oğlunu kaybetmesi üzerine kaleme aldığı eser çeşitli zorluklara karşı insana teselli kaynaklarını göstermeyi amaçlamaktadır (Tahran 1292, 1298; nşr. Muhammed Kâzım el-Kütübî, Necef 1954, 1956; müellifin eserleri hakkında ayrıca bk. Tebrîzî, III, 113-115).

BİBLİYOGRAFYA :

Nî'metullah el-Cezâirî, *el-Envârü'n-nu'mânîyye*, Beyrut 1404/1984, IV, 302-326; ayrıca bk. M. Ali el-Kâdî et-Tabâtabâî'nin önsözü, I, s. c-1; Hür el-Âmilî, *Emelü'l-âmil* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Bağdat 1385/1965, II, 336; İbn Usfûr el-Bahrânî, *Lû'lü'tü'l-bahreyn* (nşr. M. Sâdık Bahrülulûm), Beyrut 1406/1986, s. 111; Abdullah Efendi el-İsfahânî, *Riyâzü'l-ulemâ' ve hîyâzü'l-fuzalâ'* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Kum 1401, V, 253-256; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, VIII, 150-159; Mirza Muhammed b. Süleyman et-Tünükâbûnî, *Kıssaşü'l-ulemâ'*, Tahran 1396, s. 336-353; Browne, *LHP*, IV, 161-167, 361-367; Hânâbâ Müşâr, *Fihrist-i Kitâbhâ-yi Çâpi-yi 'Arabî*, Tahran 1344 hş., s. 101, 276, 285, 309, 507, 664, 913, 969, 970; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, Tebriz, ts. (Çaphâne-i Şafak), III, 113-115; Âgâ Büzürg-ı Tahrânî, *ez-Zer'â ilâ teşârifî's-Şî'a*, Beyrut 1430/1983, II, 369; III, 50; V, 273-274; XIII, 375; XVI, 18; XVII, 8; XVIII, 17; XXII, 113-114; Mazlum Uyar, *İmâmîyye Şîasî'nda Düşünce Ekolleri: Ahbârîlik*, İstanbul 2000, s. 232-237; Bahâüddin Hürremşâhî, "Zehrû'r-rebî'", *DMT*, VIII, 554-556.

İLYAS ÜZÜM

Nİ'METULLAH b. HABİBULLAH

(نعمت الله بن حبيب الله)

(ö. 1024/1615 [?])

Târîh-i Hân-ı Cihân adlı
eseriyle tanınan
Bâbürlü vak'anüvis.

Bâbürlü Sultanı Ekber Şah'ın otuz beş yıl kadar hizmetinde bulunan Habîbullah Herevî'nin oğludur. Bâbürlü kumandanlarından olup *Bâbürnâme*'yi Farsça'ya ter-

cüme eden Abdürrahim Hân-ı Hânân'ın özel kütüphanecisi iken 1005 (1597) yılında Cihangir'in hizmetine girdi ve 1018'e (1609) kadar onun vak'anüvisliğini yaptıktan sonra kumandanlarından Hân-ı Cihân Lûdî'nin hizmetine geçti. Onun teşvikiyle 1021'de (1612) Malkapûr'da yazmaya başladığı *Târîh-i Hân-ı Cihân* adlı Farsça eserini Zilhicce 1021'de (Şubat 1613) tamamladı.

Târîh-i Hân-ı Cihân bir Afgan tarihi olup bir mukaddime, yedi bölüm (bab) ve bir hâtimeden oluşmaktadır. Geleneksel anlayış çizgisinde Hz. Âdem'le başlayan eserde Delhi Sultanı Behlûl-ı Lûdî, Şîr Şah Sur ve Hân-ı Cihân Lûdî'nin hayatları geniş biçimde ele alınmıştır. Son bölümler Afgan kabilelerinin nesepleri ve Cihangir'in saltanatı hakkındadır. Hâtime'de tanınmış pek çok Afganlı meşayihin biyografileri bulunmaktadır. Ekber Şah'ın vefatı, Cihangir'in tahta çıkışı, Şehzade Hüsrev'in taht için isyan etmesi gibi olayların görgü şahidi olan müellif *Târîh-i Taberî*, *Târîh-i Güzide*, *Ekbernâme* ve *Târîh-i Nizâm-sâhî* gibi eserlerin yanı sıra Bâbürlü belgelerine dayanarak hadiseleri kronolojik sırayla verir, siyasî olayları ve devlet adamları arasındaki ilişkileri anlatır. Özellikle Afgan tarihi hakkında sıkça atıfta bulunulan eserde yer alan ve zaman içinde çok tartışılan bir iddiaya göre Afganlı Peştunlar Benî İsrâîl'e dayanmaktadır. Müellifin bu hususta öne sürdüğü açıklamalar günümüzde artık kabul görmemekle birlikte XX. yüzyıla kadar çok tekrar edilmiştir. Eserin muhtasar nüshası aynı zamanda *Maḥzen-i Afğânî* olarak da bilinir. Ancak her iki kitabın aynı eser mi yoksa değişik iki eser mi olduğu hususunda farklı görüşler mevcuttur. Meselâ Elliot bunları aynı eser olduğunu söylerken İmâmüddin iki ayrı kitap olarak kabul eder. Her iki nüsha arasındaki en belirgin fark, *Maḥzen-i Afğânî*'de Hân-ı Cihân Lûdî'nin hatıratı ve Cihangir hakkında bilgi bulunmamasıdır. *Târîh-i Hân-ı Cihân*'ın bazı bölümlerini Elliot – Dowson İngilizce'ye çevirerek neşretmiştir (*History of India as Told by its own Historians*, V, 67-116). *Maḥzen-i Afğânî* ise Bern Dorn tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir (*History of the Afghans, Translated from the Persian of Neamat Ullah*, London 1829-1936). Bu çalışmayı daha sonra N. B. Roy gözden geçirerek bazı tashihlerle birlikte yeniden yayımlamıştır (*Makhzan-i-Afghani, Niamatullah's History of the Afghans*, Santiniketan 1958). *Târîh-i Hân-ı Cihân* Muhammed Beşir Hüseyin tarafından Urduca'ya

tercüme edilmiştir (*Târîh-i Hân-ı Cihânî ve Maḥzan-i Afğânî*, Lahor 1978).

BİBLİYOGRAFYA :

The History of India (ed. H. M. Elliot – J. Dowson), London 1873, V, 67-116; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, 210, 212; III, 903; *Tarih-i Khân Jahani wa Makhzan-i Afghani* (ed. S. M. Imamuddin), Dhaka 1960; M. Gholam Rasul, *The Origin and Development of Muslim Historiography*, Lahore 1968, s. 105-106; Storey, *Persian Literature*, I, 393-395; II, 1209-1214; E. Berthels, "Nî'mat Allâh b. Ḥabîb Allâh Harawî", *EI²* (İng.), VIII, 44.

AZMÎ ÖZCAN

Nİ'METULLAH KİŞVERÎ

(نعمت الله كسوري)

XV. yüzyılın sonu ile
XVI. yüzyılın başlarında yaşayan
Âzerî şairi.

Sâm Mirza tezkiresinde Kîşverî mahlasıyla kaydedilip Kazvinli olduğu ve çok sayıda şiirinin bulunduğu belirtilen sanatkâr M. Ali Terbiyet'in *Dânişmendân-ı Âzer-bâyçân* adlı eserinde Türkçe ve Farsça şiirlerinin yer aldığı bir divanı olduğunu bildirdiği, Güney Azerbaycan'ın Karadağ bölgesindeki Dîlmekân (Dilmeğan) ilçesinde bulunan Ni'metullah Kîşverî Dîlmekânî'nin aynı kişi olup olmadığını tesbit etmek mümkün değildir. Elde Türkçe ve Farsça şiirleri bulunan Kîşverî'nin, birkaç bölgesinde Dîlman (Dilmeğan) adlı şehir veya köy bulunan Azerbaycan'da doğduğu tahmin edilmektedir. Kîşverî'nin şair olarak tanınmasından sonra Akkoyunlu Sultanı Yâkub'un saltanatı zamanında (1478-1490) Tebriz'e gidip Habîbî, Hatâî, Ahmedî gibi şairlerle birlikte onun sarayında kaldığı şiirlerinden anlaşılmaktadır. Ancak Sultan Yâkub'a sürekli kasideler yazmak zorunda kalması üzerine şair saraydan ayrılarak şiirlerinde bir üstat olarak andığı Ali Şîr Nevâî'nin yanına Semerkant'a gitmiştir. Ondan iltifat görmesine rağmen yaşının ilerlemesi ve gurbet sıkıntısı yüzünden Sultan Yâkub'un ölümünün ardından Tebriz'e dönüp birkaç yıl sonra burada vefat etmiştir. Tebriz'e dönüşünden sonra maddî sıkıntılar çektiği ve eski günlerini özlediği şiirlerinden belli olmaktadır.

Ali Şîr Nevâî ve Nesîmî'nin etkisi altında kalan Kîşverî'nin şiirlerinde Çağatay Türkçesi'nin özellikleri görülmektedir. Şiirlerinin çoğu âşıkane olup tasavvufî manzumeleri azdır. Çoğu Türkçe şiirlerden meydana gelen Türkçe-Farsça divanında gazel, kaside, rubâî, muhammes, kıta ve dörtlükler halinde güzel şiirler vardır. Bu şiir-